

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

Присвячується Халламу

Попри те що історія наших страждань, наших радощів і наших перемог ніколи не буде новою й оригінальною, її все одно треба оповідати. Адже це єдина історія, якою ми можемо поділитися, єдиний вогник, що світить нам у темряві.

Джеймс Болдвін «Блюз Сонні»

1. СТІБКИ

Вірменин працює при світлі однієї-єдиної свічки. Інструменти лежать на столі перед ним: катушка ниток, шматок тканини, кравецькі ножиці, голка.

Вогник тремтить, і по стінах крихітної кімнатки повзуть тіні, що нагадують танцюючих привидів. Сурен Балакян згортає тканину навпіл і перевіряє, чи сходяться краї, після чого підхоплює ножиці. Він відчуває напруження під пальцями, коли сталеві леза встромляються у матерію. Ця коротка боротьба завжди дає йому втіху перед тим, як він легенько натискає на ножиці й прорізає згорнений шматок. Вірменин ніколи не робить замірів, а прикидає оком. Він стільки ночей провів за роботою, стільки разів повторював те саме, що немає потреби щось вимірювати. Достатньо буде трьох отворів для грудей, рук та шиї — останній отвір має вийти широким, аби вмістити велику голову.

Закінчивши роботу, Сурен вивчає два однакові відрізи на столі. Він скидає непотрібні клаптики на підлогу й бере голку з ниткою. Тепер треба знову поєднати те, що було відокремлено. Поклавши два шматки так, що вони повністю збігаються, Сурен проштрикує обидва шари тканини кінчиком голки й туго затягує нитку. Він працює з такою самовіддачею, ніби його подальше життя залежить від результату цих зусиль. Час від часу скоса позирає на своє рукоділля, перевіряючи, чи - розташовані стібки на рівній відстані один від одного. Нарешті він різким порухом руки відриває нитку і піднімає готове вбрання над головою, аби краще роздивитися його у тьмяному світлі. Видає тихе задоволене буркотіння.

Ніч за ніччю Сурен сидить на своїй лавці і шиє нову туніку. Наприкінці дня вона зникне, перетвориться на хмаринку сірого попелу, розвіяну вітром. І тоді він сяде й почне все заново.

Чоловік кладе пошитий костюм на робочу поверхню і зводиться на ноги. Вдивляється в десятки очей, що, не кліпаючи, витріщаються на нього. До стіни прикріплені ряди гачків. Із кожного гачка звисає дерев'яна лялька ручної роботи. Величаві королі й вродливі принцеси. Сміливі чоловіки із загрозливим поглядом і худа відьма з бородавками на потворному підборідді. Ангелоподібні дітлахи з широко розплющеними очима — надто невинні для цієї різношерстої компанії. А ще там є вовк.

Увесь цей строкатий натовп заміняє Сурену родину.

Він знімає з гачка хлопчика на ім'я Гектор і несе його до столу. Одягає на нього щойно пошиту туніку. Перевертає ляльку й розглядає свою роботу. Гектор — гарний хлопець із кирпатим носом і рум'яними щоками. Туніка йому личить. Лялька злегка кланяється і махає Сурену рукою.

— Ех, Гекторе, — з сумом шепоче Сурен. — Ти завжди радий бачити мене, навіть якщо знаєш, що на тебе чекає.

Він дивиться на настінний годинник. Минуло кілька годин після опівночі. Новий день уже розпочався.

Щовечора Сурен бореться зі сном, відтягуючи мить, коли треба лягати в ліжко. Він працює допізна, розфарбовуючи ляльок, і шиє для них нові вбрання під сяйвом свічки. Сидить на своїй лавці, аж доки повіки не наливаються свинцем і очі заплющуються самі собою. Він уже не здатен пручатися — засинання є неминучим. Улюблені ляльки не можуть захистити Сурена від демонів, що переслідують його в найтемніших закутках ночі.

Зрештою кошмари завжди наздоганяють його.

2. ВАЖКЕ ПРОБУДЖЕННЯ

Тук-тук-тук.

Гійом Блан підскакує на ліжку, його серце несамовито калатає, дихання стає уривчастим, нерівним, прискореним. Він витріщається на двері, очікуючи наступного сердитого стукотіння.

Слова, пошепки вимовлені за дверима, гучно відлунюють у його вухах: «Три дні».

Тук-тук-тук.

Його плечі опускаються. Ні, цього разу за дверима нікого немає. Шум лунає ближче. Гійом перевертається на бік і зазирає у вікно над ліжком. Небо осяяне першими сонячними променями. З шостого поверху видно дахи інших будинків, що простираються нижче, блискучі візерунки з шиферу і скла, вигадливу мозаїку бань і веж. А ось і винуватець: красивий блакитно-жовтий дятел, що вмовстився на віконній рамі. Він пильно дивиться на деревину, немовби згадуючи, що треба робити далі.

Тук-тук-тук.

Ще рано, зовсім рано для хороших новин.

Хвиля адреналіну спадає, і Гійом звертає увагу на пульсацію у скронях. Він скочується з ліжка, помічає склянку каламутної води на підлозі й жадібно випиває її. Протирає чоло брудною долонею. У цьому океані болю можна потонути. Посеред маленької кімнати лежить порожня пляшка з-під вина. Гійом поцупив її з буфета мадам Кіляс, коли забрів до кухні минулої ночі. Пляшка була вкрита пилом і давно валялася там, бо не годилася навіть для приготування *coq au vin*^{1}. Та Гійом був надто п'яний, аби перейматися такими дрібницями.

Тук-тук-тук.

Таке враження, ніби цей дятел увівся на кінчику його носа і б'є маленьким гострим дзьобом межі очі. Мені завжди не щастить, розмірковує Гійом. Невідомо, що забув цей птах на брудних провулках Монмартру. Він мав би вільно літати зі своїми братами та сестрами в Булонському лісі й весело стукотіти по стовбурах дерев замість того, щоб атакувати віконну раму в студії Гійома. Та дятел навідався сюди.

Тук-тук-тук.

Голова дятла рухається на шаленій швидкості, а потім завмирає. Цікаво, про що він думає у такі миті споглядальної тиші, замислюється Гійом. Може, він запитує себе: Хто я такий? Невже моє призначення — довбати по дереву? Невже я — просто *птиця*? Боже збав!

Три дні.

Гійом видає ледь чутний стогін. У його очах танцюють маленькі блискавки. Чоловік прокручує у пам'яті події минулого вечора. Він блукав Монмартром, відчайдушно намагаючись забути про свої проблеми. Аж раптом побачив Еміля Братая, який самотньо сидів у барі в кінці вулиці. Братай — відомий арт-дилер, який проводить більшу частину свого часу в кав'ярні «Клозері де Ліла»^{2}, теревенячи з колекціонерами й митцями, укладаючи угоди, отримуючи величезні комісійні за кожен проданий картину. На Монмартрі йому вже нічого ловити: всі художники, чиї роботи прикрашають стіни його розкішної галереї на бульварі Распай, покинули цей квартал, перебравшись до квітучих бульварів Монпарнасу, де можна знайти краще вино, товстіших устриць і вродливіших жінок. Гійом розчахнув двері й увівся поряд із Братаєм.

Алкоголь повільно тече в його венах. Скільки ж вони випили?

Коли три чи чотири карафи спорожніли, Еміль Братай зробив трагічне зізнання: він прийшов на Монмартр, аби розповісти Терезі про своє

кохання, але вона дала йому відкоша. Тому він і топив свої печалі у вині.

Тереза — повія, яка працює на розі вулиці Абатис та вулиці Равіньян, поблизу клубу «Білий кіт». Гійом знав її особисто, хоча не мав жодного уявлення про її професійні здібності — ця жінка часто позувала йому, та й годі. Захмелілий, він прикрасив реальність, назвавши поверхове знайомство відданою дружбою, а потім запропонував Братаю виступити посередником. Розчулений арт-дилер почав роняти п'яні сльози й запитав: «Як я можу віддячити тобі?» Гійом почесав підборіддя. «Ти, певно, знаєш багатих американців, які люблять мистецтво», — відказав він.

Братай залився сміхом.

Отже, вони уклали угоду. Гійом поговорить із Терезою, а Братай допоможе йому зв'язатися із заможними американцями. А раптом щось вийде? Хтозна. Дива трапляються. Той налиганий козел Сутін^{3} переконав одного американського лікаря купити всі його кляті картини. Гійом підняв свій келих і приязно кивнув арт-дилеру, хоча цей чоловік не викликав у нього особливої симпатії. З кожним ковтком вина перспективи ставали дедалі більш чіткими й заманливими. Розбурхана уява малювала майбутню славу й казкові багатства.

Він не пам'ятає, як доплентався додому.

Його ейфорія тривала недовго.

Знайомий голос прошепотів за дверима: «Три дні».

Сьогодні — третій день.

3. РАПСОДІЯ

Жан-Поль Маярд заплющує очі й мріє про Америку.

Голка ніжно торкається вінілової платівки.

Зачарований, він слухає музику.

Цей кларнет! Перша низька трель здається такою багатообіцяючою... Після плавного переходу до високих регістрів звуки линуць у небеса. Коли екстатичні високі ноти — чисті й прекрасні — ллються йому у вуха, Жан-Поль покидає своє помешкання.

Він визирає у розчахнуте вікно, вистрибує на вулицю Барбет, проминає бруківчасті провулки кварталу Марє, перетинає все місто й звертає на захід. Наступної миті він летить над темними водами Атлантичного океану.

Музика кличе його за собою.

Чоловік ширяє над хмарочосами, що чекають його приземлення. У стрімких ніжних ритмах оркестру він чує шум поїзда, що мчить до Гарлема. Йому ввижаються нові світи у невпинних фортепіанних арпеджіо. Ціла галерея образів шалено проноситься прямими, мов стріла, вулицями. Довгоногі хористки у білих блузах стоять рівними рядами; нафарбовані вишневою помадою губи виблискують у світлі рамп. Вбраний у ліврею швейцар біжить гомінкою вулицею і махає рукою, намагаючись зупинити таксі. Елегантні матрони заходять до універмагу «Бергдорф». На перехресті скупчилися розкішно одягнені чоловіки, які носять двоколірні черевики й низько насувають капелюха.

Коли Жан-Поль Маярд мріє про Америку, він мріє про Нью-Йорк.

Та ці яскраві фантазії не можуть жити вічно. Музика стихає, і чари розвіюються. Жан-Поль неохоче розплющує очі. Америка, як завжди,

зникає, а убоге французьке помешкання залишається. Він роззирається довкола. Колись його оселя була світлою, чистою, охайною. Нині все вкрито шаром застарілого пилу. Шпалери поступово відклеюються від стін. У кутку стелі розпливається велика коричнева пляма. Тишу порушує ледь чутне подряпування голки об платівку, що досі обертається. Ритмічний стукіт нагадує калатання крихітного серця. Чоловік не хоче підводитися і вимикати грамофон. Йому подобається цей звук.

Жан-Поль дивиться на тьмяне ранкове сьйво, що проникає крізь вікно. Він давно не висипався як слід. На світанку його будить пошкоджена нога, що починає нити. Прокинувшись, він улаштовується у кріслі, слухає Джорджа Гершвіна й уявляє вогні Мангеттена.

Перші американці, що зустрілися на його шляху, були солдатами. Йому доручили написати репортаж про іноземні війська, що прибули до Франції воювати, і він навідався до військового шпиталю, де поранені проходили лікування. Попри скалічені тіла, вони зберігали дивовижну бадьорість духу. Ті юнаки народилися у далеких краях, про які Жан-Поль ніколи не чув: Мен, Міссурі, Монтана. Вони насолоджувалися першою великою пригодою у своєму житті — битися за свободу в чужій країні. Хіба можна уявити більш захопливий досвід? Вони були такими високими, гарними, впевненими у значущості власної місії. Жодні травми не похитнули їхньої віри у щасливу долю. Жан-Поль ошелешено слухав історії про різанину на північних фронтах, проте американці з легкістю позбувалися страшних спогадів, зосереджуючись на майбутніх перспективах.

Коли Жан-Поль Маярд думає про Америку, він думає про надію.

Надія: ті юні солдати марили новим, кращим світом, лежачи на лікарняних ліжках і поволі одужуючи. Вони мріяли про гроші, автівки й кохання, але здебільшого про гроші. Бурхлива уява невтомно малювала звабливу «американську мрію», різні версії світлого майбутнього. Поринувши в ілюзії, молодики збирали волю в кулак для боротьби з суворою реальністю. Їм було байдуже, що всі ці плани є нездійсненними. Оптимізм такого космічного масштабу — справжнє мистецтво. І ті поранені кадети не були винятком із правила —

здавалося, вся країна має унікальний, незбагнений талант не втрачати оптимізму в будь-якій ситуації. Жодного натяку на душевну спустошеність і цинізм, притаманні старій втомленій Франції. Америка надто молода, їй бракує життєвого досвіду. Ось чому Жан-Поль обожнює США. Він знає все про злі жарти долі. Фортуна відвернулася від нього після Великодня 1918 року.

Скорчивши гримасу, чоловік зводиться на ноги. Коліно тріщить, завдаючи йому пекельного болю. Він мав би вже призвичаїтися до страждань і навіть знаходити у них певну втіху, проте щоранку біль заскочує його зненацька, і йому важко стримати гучний стогін. Кульгаючи, він прямує до ванної кімнати.

Час розпочинати новий день.

4. РИТУАЛ І СПОМИН

Жінка та її донька виходять із метро й на мить зупиняються на верхніх сходинках. Жінка дивиться на безхмарне блакитне небо. Трохи раніше, коли вони покинули готель, вулиці Сен-Жерменського кварталу були залиті блідим передсвітанковим сяйвом. Зараз сонце яскраво світить. День буде теплим.

На іншому боці бульвару Менільмонтан видніється кав'ярня. Там нікого немає, крім одного чи двох ранніх птахів, що схилилися над паруючими філіжанками кави, й офіціанта, який миє склянки за шинквасом. Легкий вітерець розносить маслянистий аромат щойно спечених круасанів. Дівчинка тримає букетик камелій. Її похмуре обличчя контрастує з ясним погожим ранком. Жінка дивиться на насуплені брови доньки і вже не вперше шкодує, що взяла її з собою. Якусь мить вона розмірковує, чи не пізно повернутися назад. Вона прийде трохи згодом. Сама.

Дівчинка вказує на кав'ярню.

— Можна мені круасан? — питає вона.

Просто дивовижно, думає жінка. Як дітям вдається вкласти стільки негативу й обурення у три прості слова? Сповнена рішучості, вона напружує спину.

— Ні, Марі,— різко відповідає вона.— Ніяких круасанів. Ходімо.

Чути зітхання, що рівною мірою виражає гнів і тріумф. Звичайно, жодних круасанів не передбачається.

О цій порі авеню Гамбетта безлюдне. Лише зграйка голубів ліниво щось дзьобає на хіднику. Мати й донька мовчки піднімаються схилом. Високі мури цвинтаря відкидають тінь на вулицю. Кладовище відчиниться за кілька годин, але у північно-західній частині є маленька хвіртка, напівсхована за зруйнованою стіною. Її ніколи не зачиняють.

— Я все ж таки не розумію, навіщо ти кладеш квіти на могилу,— мовить дівчинка. За весь ранок вона повторила ці слова разів десять.

— Так ми вшановуємо мертвих, *ma chérie*^{4}.

— Але ж він не знатиме, що ти принесла йому квіти.

— Можливо, не знатиме. Однак якщо хтось відвідає його могилу, він їх побачить.

Чергове недовірливе зітхання.

— Хіба хтось відвідує його могилу, крім тебе?

— Ти була б здивована, якби дізналася правду.

Марі мовчить. Вона ніколи й нічому не дивується. Їй десять років. Вона все знає.

Нарешті вони дісталися хвіртки. Жінка оглядає вулицю і прослизає всередину, спершу проштовхнувши доньку.

Зранку кладовище — одне з найтихіших місць у Парижі. Немає похнюплених відвідувачів, які петляють між могилами, долаючи жалобний маршрут. Пташки ще не співають. Навіть листя на деревах не ворухиться.

Попереду видно пагорб, де простирається море склепів і мавзолеїв. Жінка дивиться на хвилю полірованого мармуру, що мерехтить у вранішньому сонячному сяйві. Кладовище нагадує ціле місто з власними вулицями й кварталами, постійними мешканцями й гостями, що ненадовго затримуються. Вона спускається гравійною доріжкою. Марі прямує слідом за нею, її обурені зітхання стають гучнішими.

Лише один раз, сумно думає жінка. Я хотіла, щоб вона прийшла сюди лише один раз. Хотіла, щоб вона зрозуміла мене.

Вона невпинно крокує далі, не читаючи епітафії незнайомцям, не захоплюючись великими сімейними гробницями паризьких аристократів. Проходить повз плачучих кам'яних ангелів і не озирається.

— *Maman!* — задихається Марі, силкуючись наздогнати її.— Почекай мене!

Та вона не чекає.

Зрештою жінка досягає своєї мети — елегантного прямокутного надгробку з чорного мармуру, де простими золотими літерами викарбовано:

Марсель Пруст
1871–1922

От і все. Простий письменник — *écrivain* — посеред усіх цих монументів, що претендують на безсмертя.

Тисяча дев'ятсот двадцять другий, думає жінка. Вже п'ять років вона приходить сюди.

Захекана донька стає поряд із нею. Вона бігла. Їй не хотілося бути самою на кладовищі.

— Поглянь, Марі. Бачиш? Тут побував ще хтось.— Невідомий відвідувач розсипав на могилі жменьку ірисів, але вони зів'яли й померли — пелюстки склалися в печальну блідо-лілову мозаїку. Жінка струшує мертві квіти на землю. Бере камелії з рук доньки й розкладає їх на мармуровій поверхні.

Потім Каміла Клермон стає навколішки перед надгробком свого померлого роботодавця і заходиться риданням. Вона відвертається від дівчинки, але запізно.

— Мамо,— шепоче Марі.— Що сталося? — Щойно вона побачила материнські сльози, її ворожість зникла. Налякана, Марі стає турботливою і ніжною, змушуючи Камілу плакати ще сильніше.

— Я сумую за ним, Марі,— каже вона.— Сумую щодня.

— Він був хорошою людиною?

— О так. Дуже хорошою і доброю людиною. Я хотіла, щоб ти ближче познайомилася з ним.— Вона усміхається доньці.— Та він вважав, що дітей краще любити на відстані.

— А він не мав своїх дітей?

— О Господи, ні! — Каміла сміється і хитає головою.— Він більше цікавився героями своїх книжок. Гадаю, вони й були його дітьми.

— Ти любила його? — питає Марі.

— Дуже любила.

— Більше ніж *тата*?

— О ні! Не можна любити когось більше, ніж тата. Я ставилася до нього інакше.

— Як?

— Приблизно так, як ти ставишся до Ірени.

Очі Марі розширюються.

— Він був твоїм найкращим другом?

— У певному сенсі. Ми ділилися таємницями точнісінько так, як це робите ви з Іреною. Розповідали одне одному про те, що ніхто не знав.— Вона витримує паузу.— Ось чому я приходжу сюди. Я вітаюся з ним, кажу йому, що сумую, і дякую за дружбу.

Вона думає, але не вимовляє вголос, що завжди просить вибачення за свою зраду. І пробачає Марселю його зраду.

Марі киває.

— Я би теж поклала квіти на могилу Ірени.

Каміла бере доньку за руку.

— Ходімо,— мовить вона.— Мабуть, настав час купити тобі той круасан.

5. ПАСАКАЛІЯ І

Щоранку звуки піаніно рятують Сурена від його кошмарів.

Ті самі низькі ноти ніжно підхоплюють його й несуть туди, де минуле вже не має над ним влади. Ця музика, що долинає зі студії на нижньому поверсі, розганяє привидів, які переслідують його вночі. Він розплющує очі.

Бачить робочу лавку в іншому кінці кімнати. Ляльок, що висять на стіні й витріщаються на нього невидючими очима. З губ Сурена зривається полегшене зітхання.

Його голова відкидається назад на подушку. Він дозволяє музиці огорнути себе.

Перша тема, що доноситься з глибин піаніно, нагадує шепотіння. Сурен розрізняє страшну меланхолію у суголосних низьких нотах. Щоранку він замислюється над тим, що мав пережити композитор, який вклав таку печаль у своє творіння.

Аж раптом чорні хмари пронизує яскравий сонячний промінь. Виринає нова мелодія — висока, чиста, надрична. Саме на неї чекає Сурен. Це співзвуччя розвіює всі тіні й зігріває його серце.

Перші сумні акорди стають тихішими, але не зникають. Основну тему утворюють дві переплетені мелодійні лінії: одна — низька й тоскна, а друга — висока й сповнена надії. Вони сходяться і розходяться, відлунюють одна одну. Два контрапункти темряви й світла. Часом вони зливаються у чудовій гармонії, а часом — ні.

Зрештою повертається перша тема — проста щемлива елегія. Ліва рука піаніста переміщується до найнижчих нот, аж доки клавіші не закінчуються і немає куди рухатися далі.

Западає тиша.

Сурен нерухомо лежить, втупившись поглядом у стелю. Знизу доноситься скрегіт стільця. Наступної миті лунають знайомі низькі ноти. Він слухає мелодію вдруге і втретє.

Невидимий піаніст не виконує інших творів. Жодних набридливих гам та етюдів. Щоранку він приходить до студії і знову й знову грає ту саму композицію.

Коли Сурен зустрічає свого сусіда в коридорі, обоє ввічливо кивають один одному, але вони ніколи не перекинулися жодним словом. Музикант — низенький чоловік середнього віку, завжди бездоганно одягнений. Весь його образ — від ретельно розчесаного волосся до начищеного взуття — випромінює безтурботну елегантність, проте Сурен знає його таємницю. Одноманітний репертуар свідчить про внутрішні переживання.

Сурен чудово знає, що рутини дарує спокій: подібно до піаніста, він показує вистави, що нічим не відрізняються одна від одної. День за днем переповідає ті самі історії. Отак і виживає. Трохи згодом він покладе ляльок у портфельчик і пройде через весь Париж, прямуючи до свого звичного місця у Люксембурзькому саду, під каштановими деревами. І там чекатиме на дітей.

Звуки піаніно досі стеляться кімнатою. Мелодія підкорює його, долає опір, проникає в самісіньке серце. Меланхолійний ритм відлунює в його голові. Музика змушує кров швидше струмити венами, і він думає про Терезу, згадуючи її м'яке тіло під його тілом, її червоні губи на його губах. Він не бачив її багато місяців. Якщо сьогоднішня публіка виявиться щедрою, можливо, він навідається до неї цього вечора.

Кришка піаніно тихенько закривається.

Сурен прямує до вікна й визирає надвір. Навпроти будинку стоїть невеличкий фонтан. Над кам'яною колоною у центрі б'є слабкий струмок. Нижче видніється цілий «килим» із монет, що їх кидали забобонні перехожі. Ці монети іскряться і переливаються під ранішніми променями сонця, немовби підморгуючи Сурену.

Наступної миті з'являється піаніст. Проходить повз фонтан і перетинає вулицю. Він одягнений у бездоганно підігнане сіре пальто; голову прикрашає елегантний капелюх. Навколо шії пов'язаний темний шовковий шалик. Крокуючи, він нахиляється вперед, неначе згинаючись під потужними поривами вітру.

Музика цього чоловіка стала невід'ємною частиною ранкової рутини Сурена. Знайома мелодія дарує йому солодку мить спокою, надає сил пережити день. Звісно, піаніст нічого не знає. Він грає виключно для себе. Сурен розмірковує над тим, як впливає на будні цього чоловіка той факт, що він щоранку творить таку красу. Вірменин спостерігає за самотнім піаністом, що спускається вулицею. Він має втомлений вигляд людини, яка зазнала поразки. Він грає не задля радості, а задля виживання, думає Сурен.

Тиша, що западає згодом, є не менш приємною, ніж музика, що передувала їй. Сурен сідає за стіл, насолоджуючись після смаком щойно почутих акордів.

До нього доноситься ніжне відлуння: низький жіночий голос — теплий і заворожливий. До нього приєднується другий голос, більш високий і дзвінкий. Ідеальний унісон. Пісня без слів. Меланхолія зникла. Музика неначе відродилася, сповнившись життям і надією.

Сурен звільняє місце на одному кінці столу і дістає дві тарілки. Розгортає маленький пакунок із важкого вощеного паперу. В середині лежить скибочка білого сиру з попелясто-сірою скоринкою. Він нахиляється і принохується. «Я знайшов для вас новий сорт, — сказав йому торговець Огюстен, коли він навідався до його крамниці минулого вечора. — Сен-Нектер з Оверні. Гадаю, вам сподобається». Сурен розкладає сир по тарілках і чекає.

За кілька хвилин хтось стукає у двері.

У коридорі стоїть дівчинка, вбрана в блакитну туніку. Вона має довге темне волосся. Сірі очі пильно дивляться на нього.

— Ти ніколи не вгадаєш, що сталося! — з порогу кричить вона.

— *Bonjour*, Аріель. Що ж сталося? — Попри те що Сурен прожив у Парижі чимало років, він розмовляє французькою повільно, через силу. Він виявив, що ця мова насичена ідіоматичними виразами й складними граматичними конструкціями. Навіть найпростіше речення приховує пастки, куди може потрапити необережний іноземець. Принаймні Сурен знає, що юна відвідувачка не судитиме його за помилки.

— *Maman* погодилася відвести мене до Люксембурзького саду сьогодні. *Enfin!*^{5}

Сурен усміхається їй.

— Чудова новина.

— Нарешті я побачу твою лялькову виставу!

— Я люблю наші маленькі вистави,— зізнається Сурен.— Вони нагадують мені про дівчинку, яку я знав колись. Її звали Амандіна.

— Це не схоже на те, що показують у лялькових театрах,— мовить Аріель.— Я тебе бачу. А це неправильно.

Сурен нахилиє голову, визнаючи її правоту: бачити його під час вистави — неправильно.

Він жестом запрошує її увійти.

— Сьогодні ми спробуємо дещо новеньке.

Аріель сідає за стіл і дивиться на сир, що лежить перед нею.

— *Qu'est-ce que c'est?*^{6}

— Називається сен-Нектер,— пояснює Сурен. Він відрізає два шматочки й розкладає їх по тарілках.— Скажеш мені, що ти думаєш про нього.

Вони мовчки жують сир.

— Пахне краще за інші сири,— каже Аріель.— Можна ще трошки?

Сурен відрізає їм обом по другому шматочку й розвертається до стіни, де висять ляльки.

— *Alors*^{7}, кого ти обереш сьогодні?

Аріель на мить замислюється.

— Ось цих двох.— Вона вказує на маленького хлопчика й гоного лицаря. Сурен знімає ляльок із гачків і сідає назад. Аріель їсть свій сир і чекає.

Несподівано ляльки оживають під столом. Лицар тримається спокійно й царствено. На відміну від нього, хлопчик гасає туди-сюди. Його мрія — стати слугою лицаря. Він благає, молить взяти його на службу. Аріель зачаровано дивиться на них. Якщо ти хочеш бути моїм пажем, каже лицар, ти маєш довести свою відданість і сміливість. Авжеж, одразу погоджується хлопчик, авжеж. А як це зробити?

Аж тут чути стукіт у двері. Сурен полегшено зітхає. Часом він знає, як закінчиться вигадана ним історія, а часом — ні.

— Заходьте,— каже він.

Двері розчахуються, і до кімнати заходить жінка. Вона усміхається їм обом.

— Чи смачний сьогодні сир? — питає вона.

— *Maman*, ти знову зірвала виставу! — бідкається Аріель.

Її мати здається незворушною.

— О, сен-Нектер! Дивовижно! — Вона підхоплює крихту сиру з тарілки доньки й кидає її до рота.— Аріель, зараз ми підемо на закупи. Може, купимо такого сиру і для нас.

— Цього ранку я чув, як ви з нею співали,— каже Сурен.

— Сподіваюсь, ми не потурбували вас.

— Аж ніяк. Я люблю ваш спів.

Жінка усміхається.

— Чарівна мелодія, *n'est-ce pas?*^{8}

— Маю надію, що він завжди гратиме цю мелодію,— погоджується Сурен.

— Звичайно, гратиме. Доки не напише іншу.

Сурен насуплює брови, сумніваючись, чи правильно зрозумів її.

— Доки він не напише?..

— Хіба ви не знали? Він не піаніст. І він першим розповів би вам про це. Каже, що його руки надто малі.

Сурен згадує елегантно вбраного чоловіка, руки з охайними, наманікюреними нігтями.

— Як на мене, він грав, як піаніст.

Вона хитає головою.

— Він композитор. Його звуть Моріс Равель.

Сурен ніколи не чув про нього.

— *En tous cas*^{9}, подекують, що він не написав жодної ноти за багато місяців. Натомість він приходить сюди, до своєї студії, і щодня грає ту саму мелодію.— Жінка робить паузу.— Уявляєте, як це важко: народитися з певним покликанням, а потім не мати змоги реалізувати свій талант?

Сурен згадує опущені плечі чоловіка, коли той спускався вулицею, віддаляючись від свого піаніно.

— Може, тому його музика така сумна,— каже він.

Жінка нахиляється і цілує доньку в маківку.

— Аріель сказала вам, що сьогодні вдень ми підемо до Люксембурзького саду?

— Здається, вона щось таке згадувала,— усміхаючись, відповідає Сурен. Лицар низько вклоняється під столом.— Аріель дуже добре знає всіх ляльок, але сьогодні вона побачить дещо інше.— Він киває у бік лицаря і маленького хлопчика, які немовби спостерігають за ним, уважно слухаючи кожне його слово.— Ніхто ніколи не чув тих історій, які я розповідаю тобі тут,— мовить він до Аріель.— Вони призначені лише для тебе.

— А які історії ти розповідаєш на виставі? — питає Аріель.

Він здвигає плечима.

— Деякі ти знаєш, а деякі — ні.

— Якісь казки вашого краю? — припускає її матір.

Сурен киває, думаючи про нову туніку, що її він пошив на світанку для ляльки на ім'я Гектор.

— Не можемо дочекатися! — Жінка сяє усмішкою.— І на додачу цього вечора я слухатиму одного з найвидатніших джазових музикантів у світі! — Почувши ці слова, Сурен робить гримасу.— Вам не подобається джаз? — Жінка сміється.

— Хіба музиканти не грають усе, що їм заманеться?

— Так, вони імпровізують, але щоразу у них виходить по-різному. Ось чому джаз такий приємний.

Сурен вказує на підлогу, на невидиме піаніно внизу.

— Я люблю слухати мелодії, які щоразу повторюються.

— Ой, Сурене! А де ж ваш дух авантюризму?

Він не відповідає. Його дух авантюризму залишився в минулому, дуже далеко звідси.

6. ЗАБУТА ОБІЦЯНКА, ВИКОНАНА ОБІЦЯНКА

Будь-хто скаже вам, що Альфонс Лекрок — найгарніший чоловік у Парижі. Містом ширяться чутки про його дивовижну красу. Усі жінки закохуються в Альфонса з першого погляду; подекують, що чимало чоловіків теж божеволіють від нього. Люди шепочуться про його обличчя, наче про витвір мистецтва, що перевершує «Джоконду». Подібно до *Мони Лізи*, Лекрок більше відомий за прізвиськом Люстерко: якщо вірити пліткам, він не може пройти повз будь-якої дзеркальної поверхні і не помилуватися своїм відображенням.

Гійом Блан стоїть на вулиці Ніколетт, утупившись поглядом у парадні двері будинку на протилежному боці вулиці. На хіднику стоїть маленький фонтан. Тоненький струмок стікає у неглибоку кам'яну чашу. Попри тепло вранішніх сонячних променів, художник тремтить. Останні три дні він думав про Альфонса Лекрока.

Йому хотілося б ніколи не бачити обличчя цього чоловіка, хоч би яким привабливим воно було.

Люстерко створив кримінальну мережу, що охоплює всю столицю — від занедбаних халуп Бельвіля, що кишать щурами, до розкішних маєтків восьмого округу. Здебільшого він надає перевагу повіям, пістолетам і брудному героїну, але, якщо випадає нагода, залюбки шантажує багатих і впливових людей, виманюючи у них гроші.

Як часто трапляється в Парижі, краса співіснує з отруйним смородом.

Гійом гадки не мав, з ким зв'язався. Він випадково вийшов на тих людей. Одного дня зустрівся в кав'ярні з вузьколицим щуроподібним чоловіком, який поклав на стіл брудний конверт. Ішлося про маленьку позику — сто франків, яких було достатньо, щоб протриматися, доки удача не усміхнеться йому. Щойно гроші опинилися в його руках, він

пропустив повз вуха те, що чоловік розповів про умови позики. Він не їв кілька днів, тож думав лише про овочеве рагу, яке замовить у своєму улюбленому ресторані й зап'є половиною пляшки чогось холодного й ігристого. Йому було байдуже, що відсоткові ставки виявилися величезними й щодня зростали. Художник не переймався, що йому нарахують пеню, якщо він не поверне борг вчасно. Гійом не вірив, що наражається на ризик. Невдовзі він продасть більше картин.

Минуло два місяці. Гійом не продав жодної картини, і гроші закінчилися. Настав день виплати, призначений чоловіком зі щурячим обличчям. А потім під його дверима почали з'являтися записки з агресивними вимогами — сума боргу стрімко зростала. Він спалював ті послання у печі, не читаючи їх. Тоді хтось став грюкати в двері як удень, так і вночі. До смерті наляканий Гійом лежав у ліжку, не насмілюючись ворухнутися або видати якийсь звук. Він вимикав усі лампи й не спав, очікуючи загрозливого тупотіння на сходах.

Три дні тому він почув знайомий стукіт. Аж раптом у нічній темряві пролунав хриплий голос:

— Я знаю, що ти там, *mon gars*^{10}. — Гійом відчув, як кров похолела в його жилах. — Ти ж розумієш, що не можеш тікати вічно, чи не так? Люстерко не дозволить тобі пошити його в дурні.

Саме тоді Гійом зрозумів, у яку халепу він вскочив.

— Ти винен мені тисячу двісті франків з урахуванням відсотків, — прошепотів голос. — Маєш три дні. Ми не чіпатимемо тебе. Але приготуй гроші, коли ми прийдемо. Віддай усе до останнього сантимата. — Він витримав коротку паузу. — Три дні.

Голос не сказав, що трапиться, якщо він не роздобуде гроші. В цьому не було потреби.

Сьогодні термін спливає. Гійом має шість франків у кишені. Вистачить на останній обід приреченого чоловіка, з сумом думає він.

Йому було зле від похмілля, а зараз стало ще гірше. Кров отруєна алкоголем. Він не відводить погляду від дверей на іншому боці вулиці. Якщо цей день таки виявиться останнім, треба тихенько попрощатися.

Гійом знає всіх мешканців того будинку. Старе подружжя, що величаво прогулюється, гордовито випрямивши спину. Гарненька жіночка, яка щодня йде на роботу о тій самій годині. Її підбори гучно клацають, поки вона квапливо прямує до метро. Чорнобородий молодик із жорстоким поглядом — цей тип щоранку приходить із великою валізою в руках. Низенький, бездоганно вбраний чоловік, який часто навідується сюди, проте затримується ненадовго. Гійом спостерігає за всіма цими людьми, але чекає на іншу особу.

Коли двері під'їзду відчиняються наступного разу, надвір виходить жінка з довгим блискучим волоссям мідного кольору. Її супроводжує маленька дівчинка. Гійом різко вдихає повітря. Жінка несе плетений кошик — вони йдуть на ринок. Дівчинка весело розмовляє з матір'ю. Вона одягнена у нове пальто, яке Гійом не бачив раніше. Обидві розвертаються і спускаються вулицею Ніколетт. Гійом жадає побігти слідом за ними, але не наважується і мовчки дивиться, як вони віддаляються. Так відбувається завжди. Його серце калатає у звичному ритмі танго, що виражає жагуче бажання і печаль.

П'ять хвилин по тому Гійом повертається до своєї студії. Він роздивляється знайомі пам'ятки свого кварталу, розмірковуючи, чи побачить їх знову. Як же він любив це місце! Чоловік востаннє зазирає у вікна улюблених крамниць, милуючись виставленими там товарами.

Гійом Блан аж ніяк не дурний. Він розуміє: якщо залишиться у Парижі, головорізи Люстерка вистежать його і вб'ють. Ось чому він рушить до вокзалу Монпарнас цього ж ранку й витратить останні гроші на квиток до рідного краю. Ла-Рошель — старовинне портове місто на атлантичному узбережжі. Його батько був скромним нотаріусом, який складав заповіти для старих мешканців, а мати не мала жодних амбіцій — для щастя їй вистачало затишної оселі й смачного пот-о-фе^{11}. Батьки не здивуються, побачивши його, похмуро думає він. Вони чекали на його повернення, відколи він

поїхав. Коли Гійом оголосив про свій намір стати художником, вони глянули на свого єдиного сина так, немовби він перетворився на чудовисько і у нього виросла ще одна

голова. Такі богемні мрії сприймалися як особиста образа, виклик сірому провінційному життю, і вони навіть не приховували від нього своїх почуттів. Гійом зітхає, уявивши печальну зловтіху батьків, коли він повернеться — без грошей і перспектив. Ця думка засмучує його, і на якусь секунду він замислюється, чи не чкурнути йому до Ніци. Безперечно, там приємніша погода. Аж раптом він згадує про шість франків у кишені. Ну що ж, доведеться вислухати всі ці зойки й тріумфальні крики «А я тобі казала!». Такою є ціна за комфорт. Вибору немає.

Чоловік повільно простує вулицями, не маючи жодного бажання повертатися до своєї студії. Відчинивши двері, він бачить мадам Куляс, що завмерла посеред коридору, схрестивши на грудях могутні руки.

— Нарешті,— сердито мовить консьєржка.— Я вас шукала.

Невже поплічники Люстерка вже побували тут?

— Що сталося? — питає Гійом.— Якась біда?

— Ніякої *біди*, якщо не брати до уваги, що я піднялася на шостий поверх, щоб віддати вам це, а вас не було вдома.— Вона простягає йому конверт.— Здається, це терміново.

Гійом розглядає лист. Цупкий дорогий папір кольору слонової кістки. Його ім'я написано пурпуровим чорнилом. Незнайомий почерк. Судячи з використаного чорнила, це не чергова записка від шантажистів.

— Дякую,— каже він, ховаючи конверт у кишеню.

Мадам Куляс підозріло дивиться на нього своїми маленькими очима й морщить носа, приношуючись до запаху алкоголю, яким просякнута його шкіра.

— А ви часом не знаєте, куди поділася пляшка вина з моєї кухні? Вона зникла минулого вечора.

— Гадки не маю,— відповідає Гійом, старанно прикидаючись ображеним.

Консьєржка довго витріщається на нього, але зрештою розвертається і прямує до свого лігва, демонстративно фиркнувши на прощання. Гійом піднімається сходами на останній поверх. Зачинивши двері студії, він розриває конверт.

Блан, який же ти негідник!

Боже милий, цього ранку я почуваюсь так кепсько, наче перетворився на купу конячого лайна. Якщо у світі є бодай якась справедливість, ти страждаєш від похмілля не менше за мене.

Хай там як, а я маю хороші новини для тебе. Я знайшов те, що ти просив,— багату американку, поціновувачку мистецтва. Вона — дивачка, вважає, що розуміється на живописі. Стіни її помешкання на вулиці Феру прикрашені доволі пристойними роботами. Кілька картин Матісса, кілька полотен Сезанна. Її звуть Гертруда Стайн. Можливо, ти чув про неї. Минулого вечора я зателефонував їй, коли повернувся додому. Сьогодні вранці — о десятій чи трохи пізніше — вона прийде до тебе.

Покажи їй свої найкращі картини й тримай пальці схрещеними.

Друже, це чудовий шанс. Хапай удачу за хвіст. Не треба дякувати мені. Просто зроби те, що обіцяв. Поговори з чарівною Терезою.

Е. Б.

Гійом двічі перечитує текст, здивовано кліпаючи очима. Прокинувшись після бурхливої ночі, він подумав, що Еміль Братай

забув про укладену угоду, проте арт-дилер волів виконати свою обіцянку.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

ПРО АВТОРА

Уродженець Великої Британії, Алекс Джордж викладав право в Оксфордському університеті і кілька років працював корпоративним юристом у Лондоні та Парижі. Він переїхав до Сполучених Штатів 2003 року. Алекс є власником книгарні, а також засновником і директором щорічного книжкового фестивалю *The Unbound Book Festival*. У вільний час практикує як адвокат.

Перший роман Алекса Джорджа «*A Good American*» побачив світ 2012 року. Твір привернув неабияку увагу читачів і критиків, швидко ставши національним і міжнародним бестселером. Друга книжка автора — роман «*Setting Free The Kites*» — також отримав схвальні відгуки у літературних колах. «*Паризькі години*» — третій роман талановитого письменника.

Лондонська газета *The Times* назвала Алекса Джорджа одним із десяти найкращих британських романістів серед тридцятирічних. Крім того, у недільній газеті *Independent* його твори визнано «вартими уваги» і занесено до категорії «*Нові таланти*».

Нині письменник разом із сім'єю мешкає у місті Колумбія, штат Міссурі. Разом із дружиною, письменницею, професоркою та критикинею Олександрою Сокарідес, Алекс виховує чотирьох дітей.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.